

De gereformeerde kathedraal

Koepelkerk Leeuwarden
1923 - 2013

De gereformeerde kathedraal

Koepelkerk Leeuwarden
1923 - 2013

Arjen Bakker

Titel: De gereformeerde kathedraal

Auteur: Arjen Bakker

Eindredactie: Erik Betten

Coverfoto: Rienk van der Werff

Tweede druk

ISBN: 97 894 619 36 448

© 2013 Arjen Bakker schrijver en schrapper, Leeuwarden

www.arjenbakker.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*In 't woeden aller tijden
is nooit het lied verstomd
Gods hoede zal ons leiden
de volle vrede komt!
Geloven wordt aanschouwen,
als uit de hemel daalt
de bruid, de hoge vrouwe,
de kerk die zegepraalt.*

Gezang 303:4

Inhoudsopgave

VOORWOORD

Van de auteur	11
---------------	----

WAT VOORAF GING

Het ontstaan van de Gereformeerde Kerk: Geen gezag voor de overheid in geloofszaken!	13
De Gereformeerde Kerk van Leeuwarden: Steeds weer ruimtegebrek	21

INTERVIEW

Jacoba van Asperen-van Asperen: De mensen van de kerk zijn bijna familie geworden	25
Maaïke Vogel-Klop: We wilden trouwen in een kerk waar we ook echt bijhoren	29
Hannie Kuipers: Omzien naar elkaar, dat moet ons handelsmerk worden	33

ONTWERP EN BOUW

De bouw van de Koepelkerk: Niet letten op de bergen van bezwaren	37
De architect van de Koepelkerk: Tjeerd Kuipers, fameus door vijftig kerken	49
Ontwerp en inrichting van de Koepelkerk: Trouw aan de ideeën van Abraham Kuyper	53

INTERVIEW

- Age Ploegstra: Met zijn allen rondom het Woord. Máchtig! 62
- Klaske Brons-Posthuma: De bijdrage voor de kerk was het eerste dat op tafel moest komen 69
- Jilt en Femmy Holwerda: Veel mensen hoeven helemaal geen boek. Die komen praten 73

DE PREDIKANTEN

- Alle dominees op een rij: De predikanten prediken het Evangelie. Dat is hun voornaamste werk 80
- Bijdrage van ds. Cor Waringa: Liturgische ontwikkelingen 105
- Bijdrage van Ds. Sietske Bergsma en ds. Peter van Commenee: een tijd om in te lijsten 108

INTERVIEW

- Alfons en Hanneke van Vliet-Weikamp: God maakte duidelijk: jullie moeten hierheen 114
- Bram en Christina, Bert, Dick en Einte Dekker: Pas naar de koekjes rennen als de dominee klaar is 122
- Piet en Hanneke Lemstra-Elzinga: Als je ergens bijhoort, moet je ook je steentje willen bijdragen 129

VAN ORGELS EN ORGANISTEN

- De eerste twee orgels van de Koepelkerk: Een genot en een middel om onze ziel tot God op te heffen 137
- Rients Beintema: Een leven in dienst van de muziek 142

Het Vermeulen-orgel: Het grootste orgel, dankzij groots vrijwilligerswerk	147
Piet van der Schaaf: Niet in paniek te krijgen	155
Gerrit Stulp: Ik was misschien wel het langst van iedereen aan het werk	159

INTERVIEW

Johannes van der Werf: Ik wist meer van de mensen dan de dominee	163
Peter en Irene de Vries-Waterham: Als je wat klusjes aanpakt, hoor je er veel sneller helemaal bij	168
Eddy en Willy van der Meer-van der Bij: In de Koepel kwamen we thuis	172
Riekje Steen: Gedoe is ook een deel van het gemeentelven	177

HOE HET VERDER GING

De jaren tot en met de Tweede Wereldoorlog: Zolang er galerijen zijn, is er rumoer	181
De jaren tussen 1945 en 1979: Van ruimtetekort tot kerkenoverschot	192
De jaren tussen 1980 en 2013: Een bloeiperiode in de jaren negentig, onzeker de 21e eeuw in	199

INTERVIEW

Gerrit en Bouwien Fokkema-van der Veen: Soms kwam er wel een ouderling naar boven om tussen ons in te zitten	210
---	-----

Jan en Alie Horjus-de Vos: We wilden ons niet opdringen, maar wel staan voor ons lidmaatschap	217
--	-----

OVER DIT BOEK

Fotoverantwoording	222
Gebruikte bronnen	223
Namenregister	229
Lijst van intekenaars	231

VOORWOORD

Van de auteur

Het zal in 2006 zijn geweest dat ik voor het eerst in de Koepelkerk kwam. Ik raakte onder de indruk van de vriendelijke ontvangst, het schitterende gebouw, het prachtige orgelspel, de inspirerende preek. En – eerlijk is eerlijk – ook van een vrolijk meisje met krullen dat tussen de ‘grijzepakkenmansen’ in de ouderlingenbank zat.

Het duurde nog een tijd voor ik het meisje persoonlijk leerde kennen, maar deze Alja Smeding bleek de vrouw van mijn leven. Zij zorgde ervoor dat ik de Koepelkerk nu als één van de belangrijkste gebouwen in mijn bestaan beschouw. Ik deed er belijdenis, ik werd er - naast haar - jeugdouderling en we vroegen er samen een zegen over ons huwelijk.

Het is ook dankzij Alja dat ik u nu dit boek kan aanbieden. Zij stelde me in staat om het avontuur van het zelfstandig schrijverschap aan te gaan, waarvan *De gereformeerde kathedraal* het eerste grote resultaat is. Ik draag het boek met alle liefde aan haar op, en aan Sieger, onze prachtige zoon.

Het doel van dit boek is het bieden van een overzicht van de roemrijke geschiedenis van de Koepelkerk en zijn gemeente. Uiteraard is het niet volledig. Het ultieme verhaal over de Koepelkerk zou misschien wel duizend pagina's vragen en een tijdsinvestering van jaren. Ik hoop desondanks dat dit boek warme herinneringen bij u zal oproepen, dat het een aanzet mag zijn voor het ophalen van nog meer verhalen en anekdotes.

Arjen Bakker

Leeuwarden, maart 2013

Het ontstaan van de Gereformeerde Kerk Geen gezag voor de overheid in geloofszaken!

'Het is meer dan duidelijk geworden dat de Nederlandsche Hervormde Kerk niet de ware maar de valsche Kerk is.' Dat schreef een groot deel van de hervormde gemeente van het Noord-Groningse Ulrum in oktober 1834, als verklaring voor het feit dat zij uit die kerk stapten en een eigen genootschap stichtten. Uit deze 'Afscheiding van 1834' en de 'Doleantie van 1887' kwamen in 1892 de Gereformeerde Kerken in Nederland voort – en indirect dus ook de bouw van de Koepelkerk.

Er zijn vele boeken volgeschreven over de oorzaken van het uit elkaar gaan van de hervormden en de gereformeerden, wier voorouders toch in de zestiende eeuw gezamenlijk uit de Rooms-Katholieke Kerk waren gestapt en de Nederduits Gereformeerde Kerk hadden gesticht (1571). De redenen dáárvoor worden in *Credo, Hoofdpunten van Gereformeerd Belijden en Leven* helder uiteengezet door dr. L. Praamsma. De kerk van Rome vertoonde 'fundamentele gebreken': ze stelde de Kerk boven de Schrift, ze verheerlijkte de geestelijkheid, ze bedreef 'vervloekte afgoderij' door aan de sacramenten bovennatuurlijke krachten toe te kennen, ze leerde dat men de genade moet afdwingen – onder meer door aflaten te kopen - ze vereerde heiligen, etcetera: 'Heel de leer van Rome is een aanpassing aan de menselijke natuur, die liever van de werken leeft dan van de genade, liever het aardse vergoddelijkt (Israël bij de Sinai) dan de harten in de hemel verheft. Het oorspronkelijke heidendom is in deze kerk nog aan alle kanten te

vinden. De sacramenten hebben een heidens, magisch karakter, de heiligen zijn een surrogaat voor het veelgodendom. Tegenover de dwaling van Rome moet de vrije genade Gods met kracht worden vastgehouden.'

Losgeslagen

Over waarom het 263 jaar later opnieuw tot een scheuring moest komen, denken gereformeerden en hervormden nog altijd verschillend. Gereformeerde bronnen zijn stellig: de Hervormde Kerk was losgeslagen van zijn bijbelse ankers, stond niet open voor bekering en moest dus wel verlaten worden. Praamsma: 'Haar grote fout was, dat ze, hoewel niet vrijwillig, gebogen heeft onder de staatsmacht en aan de overheid een gezag heeft toegekend in godsdienstzaken, dat op den duur niet anders dan heilloos voor haar werd.'

Bij de stichting van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was de Nederduits Gereformeerde Kerk weliswaar niet tot staatskerk, maar wel tot de publieke kerk verklaard. Dat hield onder meer in dat voortaan alle kinderen daar gedoopt werden, of de ouders nu gelovig waren of niet. Ook alle huwelijken moesten er gesloten worden. De predikanten werden van overheidswege betaald, kerken met belastinggeld gebouwd.

Praamsma verhaalt hoe deze overgave aan de wereld de kerk verzwakte. 'Ieder, die een overheidsambt wilde bekleden, moest lid zijn van de heersende kerk. Hierdoor ontstond in de kerk een naamchristendom op grote schaal. De overheid kon aan twistende predikanten het zwijgen opleggen, daardoor werd aan opkomende ketterij niet steeds een halt toegeroepen. De overheid hield het samenkomen van Nationale synodes tegen, daardoor konden de kerken niet gemeenschappelijk haar besluiten nemen en waken voor de zuiverheid der kerk. De overheid benoemde de professoren in de theologie. Op den duur waren hier ook mannen bij, die de volle waarheid van de Schrift niet beleden en toch op hun verantwoordelijke post gehandhaafd werden.'

Een en ander had rechtgebreid kunnen worden toen na de Franse tijd het Koninkrijk der Nederlanden werd gesticht (1815). Maar het werd juist erger. De kerk onderwierp zich in 1816 als Nederlandse Hervormde Kerk aan een door de regering opgesteld reglement, dat

de Dordtse Kerkorde van 1618 verving. Daarmee verloren de plaatselijke kerken een groot deel van hun zeggenschap. De kerkleden waren gewoon om hun eigen ambtsdragers te kiezen, die op hun beurt leden voor de hogere organen (zoals de provinciale en landelijke synode) afvaardigden. De overheid keerde die verdeling om: de leden van de hoogste organen werden benoemd door het Departement voor de Hervormde Eredienst, door de overheid dus, en zij benoemden de besturen onder hen.

Met deze vinger in de pap wilde de overheid de kerk inzetten als middel om de nieuwe natiestaat inhoud te geven, legt Douwe Kooistra uit in *Frieslands Verleden*. Hij citeert een synodevoorzitter die sprak: ‘Zoo arbeiden wij tot bevordering van ’t Geluk der Natie, door woord en voorbeeld wekken wij liefde voor den Koning en ’t Vaderland. De synode zal zijne verordeningen daartoe regelen, het zal zijn opzicht die strekking geven, dat dit alles in alle gemeenten van het Koninkrijk alom worde betragt.’

Praamsma: ‘De schijn van kerkelijke vrijheid was niet langer bewaard. En het doel was, alle richtingen samen te laten leven en in geen geval de oude Gereformeerde leer te handhaven. Men wilde leervrijheid tot het uiterste. Het gevolg was, dat allerwege van de kansels ongestraft de grootste dwalingen werden verkondigd. De verdorvenheid van de mens, de Godheid van Christus, de noodzaak van wedergeboorte en bekering, de eeuwige straf, ze werden door vele predikers geloochend en de eenvoudige vromen, die hun troost veelal zochten in gezelschappen, vervreemdden van de kerk en werden over haar meer en meer bezwaard.’

‘Huisgemeenten’

De ‘gezelschappen’ waar Praamsma over spreekt, waren kleine groepjes kerkmensen – tegenwoordig zouden we misschien huisgemeenten zeggen – die al sinds de zeventiende eeuw bij elkaar kwamen om te praten over het geloof. Door de rest van het kerkvolk werden ze wel de ‘fijnen/finen’ of ‘bevindelijken’ genoemd. Ze spraken namelijk veel over hun persoonlijke Godservaring, terwijl het in de kerk vrijwel alleen over de Calvinistische leer ging. In sommige gemeenten leidde de plaatselijke predikant de gezelschappen, maar er waren ook gemeenten waar de dominee juist niets van de praatgroepen moest hebben. Deze groepen deden vaak een beroep op zogenaamde oefenaars. Dat waren mensen

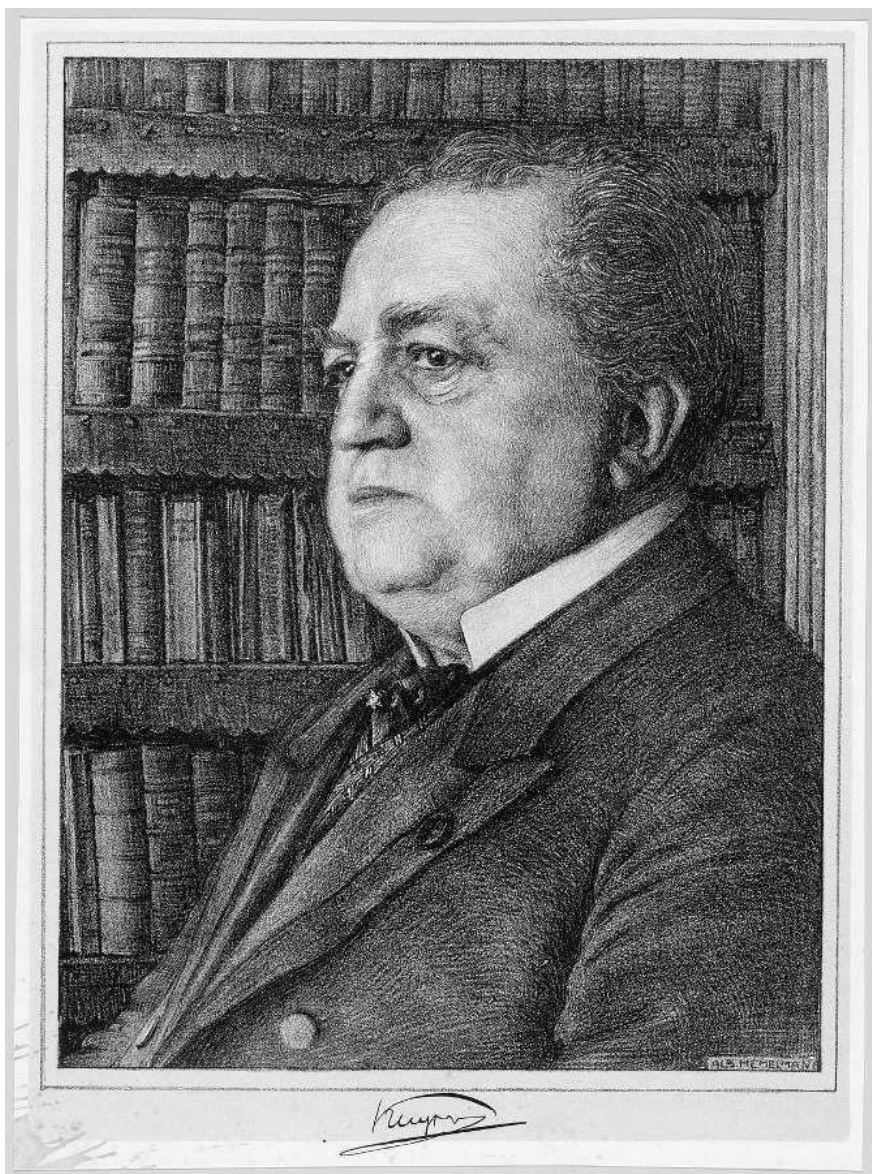
zonder theologische opleiding, maar wel met een aansprekend verhaal, die langs gezelschappen trokken om een avond te leiden.

Hendrik de Cock

Ook het 'verval van de kerk' was uiteraard een gespreksonderwerp bij de gezelschappen. Maar degene die daadwerkelijk zorgde voor een revolutie binnen de Hervormde Kerk was ds. Hendrik de Cock (1801-1842). Deze aanvankelijk wat vrijzinnige predikant kreeg na zijn aantreden in Ulrum (1829) van gemeenteleden te horen dat zijn preken diepgang misten. Hij besloot de geschriften van Calvijn nog eens ter hand te nemen en kwam al studierend tot de conclusie dat de kerk de Bijbel lang niet altijd in ere hield. Hij verliet de stroming van de Groninger Godgeleerden (kenmerken: geen scherpslijperij, praktisch en gemoedelijk geloven) en sloot zich aan bij de orthodox-calvinisten, die ook de huisgezelschappen bevolkten.

In de jaren die volgden publiceerde De Cock felle kritiek op collega-predikanten. Hij noemde hen onder meer 'wolven, die de schaapskooi van Christus waren binnengedrongen'. De predikant werd geschorst en later zelfs afgezet. In samenspraak met zijn vriend ds. Hendrik Peer Scholte besloot hij in oktober 1834 zich daar niet langer bij neer te leggen. Hij riep zijn kerkenraad bijeen en stelde voor de kerk te verlaten. Praamsma: 'De Kerkeraad ging onmiddellijk en gaarne met zijn herder akkoord. Dus werd, op de avond van de 14e October 1834, de gemeente samengeropen. Allen knielden neder tot gebed. De Cock las de Acte van Afscheiding of wederkering, die reeds door de Kerkeraad was goedgekeurd. Al de aanwezige lidmaten verenigden zich met deze verklaring en bezegelden ze met hun handtekening. Sommigen, die niet konden schrijven, tekenden met een kruisje. Met elkander vertegenwoordigden zij, de kinderen en bijwoners inclus, 247 zielen. Dit was de daad. De Kerk van Ulrum, de eerste vrijgemaakte Kerk! De Gereformeerde Kerk!'

Na Ulrum volgden in vlot tempo – veelal via de 'gezelschappen' - tientallen lokale gemeenten die zich afscheidten van de Hervormde Kerk: in 1835 en 1836 ontstonden meer dan honderd nieuwe Gereformeerde Kerken. Uiteraard ging dit niet zonder slag of stoot. De overheid – die het wel plezierig vond invloed te hebben op de volkskerk – eiste dat de Afgescheidenen erkenning als kerkgenootschap aanvroegen. De Cock en de zijnen

wilden dit niet, voornamelijk omdat zij vonden dat ze geen nieuwe kerk hadden gevormd, maar de echte voortzetting waren van de Nederlandse Hervormde Kerk.

In een poging de nieuwe beweging in te dammen, haalde de regering een wet uit de Napoleontische tijd van stal, die bepaalde dat voor samenkomsten met meer dan twintig personen vergunning

nodig was. Als niet-erkende kerk kregen de Afscheidenen die niet, waardoor er geregeld diensten werden onderbroken door de politie, die aanwezig op de bon slingerde. Verder werden militairen ingekwartierd bij Afscheidenen, om ze in de gaten te kunnen houden. Verschillende voorgangers, onder wie De Cock, kwamen voor enkele maanden in de gevangenis terecht. Uiteindelijk zag de overheid echter in dat – gezien de in de Grondwet vastgelegde godsdienstvrijheid – ze niet anders kon dan de andersdenkenden de ruimte te geven.

Bij de volkstelling van 1869 bleek dat meer dan honderdduizend mensen in Nederland zich tot de Afscheidenen rekenden, op een bevolking van 3,5 miljoen. De 'losse' gemeenten die waren ontstaan - en zich Christelijke afgescheiden gemeenten en de Gereformeerde Kerken onder het Kruis hadden genoemd - verenigden zich in dat jaar in grote meerderheid tot de Christelijk Gereformeerde Kerk.

Abraham Kuyper

Ondanks het succes van de Afscheiding bleven na 1834 nog zeer vele gezinnen bij de Hervormde Kerk, al waren ze het niet altijd eens met de vrijzinnige leer. Het duurde tot 1886 voor het onder leiding van Abraham Kuyper (1837-1920) tot een nieuwe afscheiding kwam: de Doleantie. Net als De Cock was de predikant uit Maassluis eerst vrijzinnig, maar werd hij gaandeweg steeds orthodoxer.

Aanvankelijk noemde hij het lezen van de roman *The heir of Redclyffe* van Charlotte Mary Yonge als een keerpunt, aan het eind van zijn leven zei hij dat zijn bekering vooral te danken was aan zijn omgang met het rechtzinnige, orthodox-gelovige kerkvolk in zijn eerste gemeente in Beesd en zijn tweede in Amsterdam. Daar stichtte hij een krant (De Standaard), de Vrije Universiteit en de Anti-Revolutionaire Partij, om dit kerkvolk een stem te geven. De Hervormde Kerk bracht met haar moderne, vrijzinnige leer de ware gelovigen niet dichterbij God, vond hij.

Net als De Cock werd Kuyper om zijn afwijkende ideeën geschorst. Hij stichtte met enkele tientallen medestanders de Nederduits Gereformeerde Kerk (Dolerend). Over het hele land sloten ruim driehonderdduizend mensen zich bij het nieuwe genootschap aan: daarmee was de klap voor de Hervormde Kerk dus een stuk groter

dan bij de Afscheiding.

Vereniging

In 1892 verenigden de Christelijk Gereformeerde Kerk van de Afscheiding (394 gemeenten) en de Nederduits Gereformeerde Kerk van de Doleantie (304 gemeenten) zich tot de Gereformeerde Kerken in Nederland. Die had toen 370.000 leden. De kerk zou in de decennia die volgden groeien tot rond de 900.000 leden in 1975. Dat was het hoogtepunt: toen de Gereformeerde Kerken in 2004 opgingen in de Protestantse Kerk in Nederland, waren er nog zo'n 675.000 leden.

Bij de Vereniging van 1892 gingen drie gemeenten niet mee in de fusie: zij bleven zich de Christelijke Gereformeerde Kerken noemen, die nog altijd als afzonderlijk kerkgenootschap bestaan en zo'n 180 gemeenten kennen.

Binnen de nieuwe Gereformeerde Kerken in Nederland deden zich na de oprichting twee scheuringen voor. In 1926 splitste een vleugel zich af in de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband, na een conflict over de vraag of het spreken van de slang tot Eva in het scheppingsverhaal in Genesis nu letterlijk genomen moest worden of niet. De kerk sprak in de Synode van Assen uit van wel, degenen die zich afscheidden zagen het wat symbolischer.

In 1944 verliet een aanzienlijk deel van de gemeenteleden de Gereformeerde Kerk tijdens de Vrijmaking onder leiding van prof. dr. Klaas Schilder. Zij vormden de Gereformeerde Kerken (onderhoudende art. 31), later de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt genoemd. Het conflict dat aan deze scheuring ten grondslag lag, had – kort gezegd - te maken met de interpretatie van de betekenis van de doop en met het feit dat het plaatselijke gemeenten/voorgangers door de Synode van 1942 verboden was daar anders over te preken dan volgens de officiële leeruitspraken.

De Gereformeerde Kerk van Leeuwarden

Steeds weer ruimtegebrek

Ruim een jaar na de Afscheiding van 1834 stichtte ds. Hendrik de Cock ook in Leeuwarden een gemeente van mensen die zich niet langer thuisvoelden binnen de Hervormde Kerk. In de jaren daarvoor waren al kleine groepen ontstaan, die zich bij de leden thuis laafden aan de woorden van ‘oefenaars’.

Al in 1822 werd melding gemaakt van een spreekbeurt van W.J. Vijgeboom, een Zeeuwse evangelist die door het hele land gezelschappen toesprak. De Leeuwarder autoriteiten braken de bijeenkomst in het huis van koopman Feddema aan de Lange Pijp op, gaven de spreker en de gastheer een boete en begeleidden de toehoorders naar huis, omdat buiten nogal wat boze Leeuwarders stonden die de kerkelijke onruststokers een lesje wilden leren.

De stichtingsvergadering met De Cock erbij vond plaats bij Joh. Meyering op de Vischmarkt. Negentien leden meldden zich, waaronder drie Leeuwarders: de anderen waren inwoners van naburige dorpen. De kleine gemeente kwam geregeld bij elkaar bij Meyering en bij Jan Schippers op de Schrans. De eerste voorganger werd ds. S. van Velzen, die in Drogeham was afgezet als Hervormd predikant. Van Velzen had aanvankelijk heel Fryslân onder zich, maar hij ging wonen in Leeuwarden.

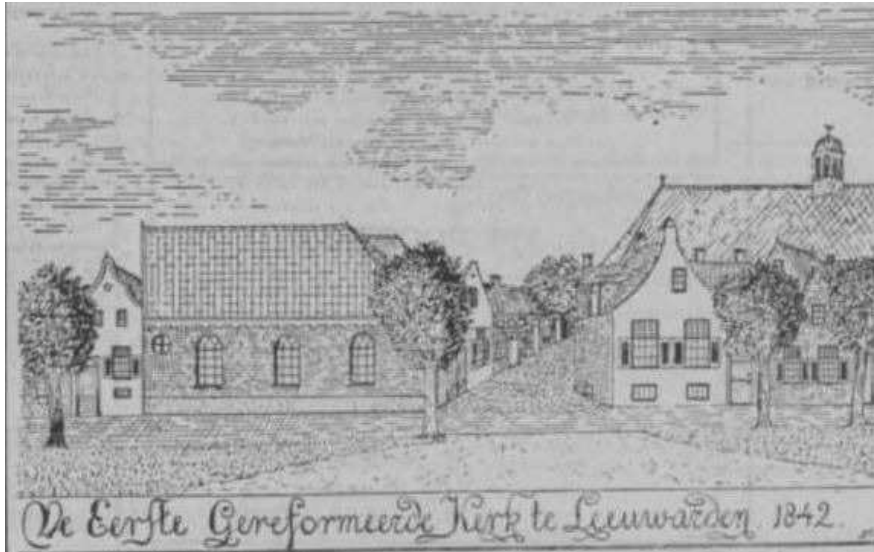
Zoals in heel Nederland konden de Afgescheidenen de eerste jaren bepaald niet rustig samenkomen. Volgens de wet was voor een bij-

eenkomst met meer dan twintig mensen vergunning nodig en het nieuwe kerkverband had die niet. Geregeld werden diensten verstoord door de politie, maar ook de (hervormde) jeugd liet zich niet onbetuigd. T. Braaksma citeert in *De vaart van het schipperskerkje* het blad van de Afscheidenen, *De Reformatie*, in 1837: 'Op zondag de 15^e maart j.l. kwam de commissaris van politie met enige die-naars in het gewone (gebruikelijke, AB) huis der bijeenkomsten van de gescheidenen aldaar, op het ogenblik dat de godsdienstoefening eindigde. Zij vertrokken nadat de namen der afgescheidenen waren opgenomen. Het gewone gevolg van deze opzienbarende maatregel was, dat het grauw zich in menigte voor het huis vergaderde en na het vertrek der politie geweldig tegen de deuren en vensters begon te slaan, en sommige leden der gemeente, die het huis uitgingen, met slagen, stoten en gooien mishandelde. De commissaris der Politie kwam vervolgens terug en verklaarde aan den predikant Van Velzen, aldaar tegenwoordig, dat het huis, indien hij daar bleef, in den avond waarschijnlijk geplunderd en omver gehaald zou worden, en verklaarde tot viermalen toe, dat hij wel de huizen der buren, maar niet dat van Meyering wilde beschermen.'

Een eigen kerkgebouw

Zo rond 1840 normaliseerden de verhoudingen zich enigszins. De Afscheidenen in Leeuwarden verkregen in 1844 overheidserkenning. In het jaar daarvoor hadden inmiddels dertig mensen openbare belijdenis van het geloof gedaan. Negentien anderen hadden zich als sympathisant aangemeld. Tussen 1843 en 1858 kwam de gemeente samen in een gebouw op de hoek van de Vijzelstraat en de Noorderweg (illustratie).

In 1853 begon men met de voorbereidingen voor de bouw van een echt, eigen kerkgebouw. Dat kon uiteindelijk – waarschijnlijk doordat de burgerlijke gemeente niet echt meewerkte – pas tussen 1857 en 1859 worden gebouwd. Op de plek van 'een stelling en erf achter kastelein Boermans bij de gasfabriek' (aangekocht voor 2100 gulden) verrees de eerste Oosterkerk, naar ontwerp van meester-timmerman/architect P. van der Wal. Volgens Braaksma 'moet men zich echter van de nieuwe kerk geen al te grote voorstelling maken: een eenvoudige rechthoekige ruimte met een preekstoel en een aparte plaats voor de leden van de kerkeraad.' Niettemin had het de gemeente – inclusief pastorie – zo'n tienduizend gulden gekost, waarvan 6600 gulden moest worden geleend.

Om de groeiende gemeente te kunnen huisvesten werd de kerk in 1863 uitgebreid.

24 jaar later, op 3 oktober 1887, werd in Leeuwarden naast de gemeente van de Afscheidenen ook een gemeenschap van Doleren gesticht. De Nederduits Gereformeerde Kerk van Leeuwarden bouwde in 1888 een kerk in de Grote Kerkstraat, die later de Noorderkerk werd genoemd. Hij is nu - na nog een tijd van gebruik door de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt - deel van It Aljemint van de Fryske Akademy.

De Vereniging

Na de Vereniging van 1892 vonden ook de beide Leeuwarder gemeenten elkaar. Samen hadden ze inmiddels drieduizend leden. Slechts acht stemgerechtigde mans-lidmaten besloten niet mee te gaan in de fusie: zij zetten de Christelijke Gereformeerde Gemeente van Leeuwarden voort, met enkele vrouwen die ook belijdend lid waren.

De eerste Oosterkerk, aan wat tegenwoordig het Hoeksterpad heet, was een letterlijke sta-in-de-weg toen de Rooms-Katholieke parochie de Bonifatiuskerk aan de Amelandshof wilde bouwen. Het college van B en W van Leeuwarden moest toestemming vragen aan de kerkenraad van de Christelijk Gereformeerde Kerk voor de bouwvergunning kon worden afgegeven. De Wet op het toezicht der

kerkgenootschappen bepaalde namelijk dat er tenminste tweehonderd ellen afstand moest zijn tussen gebouwen van verschillende kerkgenootschappen. De nieuwe katholieke kerk zou hooguit 59 ellen van de Oosterkerk liggen.

De gereformeerden gingen niettemin akkoord, op voorwaarde dat de Bonifatiuskerk alleen hoge vensters zou krijgen, 'zoodat het geluid uit het gebouw naar boven gaat en zich niet verspreidt.' Een tweede eis was dat de katholieken geen klokken in de kerktoren zouden hangen: 'Het klokgelui toch zoude ons kerkgebouw geheel onbruikbaar maken. De openbare orde vereischt zeer zeker dat geen van buiten komend geluid ons in de stilte der godsdienstoeffening stoore.' B en W kwamen in de uiteindelijke vergunning wel terug op de vensters, maar niet op de klokken. En die hebben de katholieken ook gewoon opgehangen in de ruim tachtig meter hoge toren.

Nieuwe Oosterkerk

De Gereformeerde Kerk van Leeuwarden kreeg na de vereniging goed de wind in de zeilen. In 1908 werd de Noorderkerk uitgebreid met een extra galerij, in 1910 viel het besluit om de eerste Oosterkerk te vervangen door een nieuwe, naar een ontwerp van Tjeerd Kuipers die later ook de Koepelkerk zou ontwerpen. De tweede Oosterkerk zou van 1911 tot 28 oktober 1979 in gebruik blijven: daarna werd hij afgebroken om – met nog meer gebouwen – plaats te maken voor verzorgingshuis Het Nieuwe Hoek.

Hoewel de leden uit Huizum inmiddels (in 1910) een eigen gemeente begonnen waren aan de overkant van het spoor en aan de Schrans een kerk bouwden, bleven de gereformeerden krap behuisd. Meteen na de opening van de Oosterkerk gingen ze alweer vergaderen over een volgend gebouw. Dat zou de Koepelkerk worden.